

TÜRK BASININDA KATYN OLAYI: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KAYIP POLONYALI SUBAYLAR

Bülent BAKAR*

Özet

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Polonya'ya saldırmasından kısa süre sonra Sovyet Rusya da doğudan Polonya'yı işgale başlamış ve çok sayıda esir almıştır. Stalin'in emriyle bu esirlerden bir kısmı bazı bölgelerde katliama maruz kalmış ve dünya kamuoyu *Katyn* adlı bölgede yapılan katliamdan 1943 yılı ilkbaharında haberdar olmuştur. Bu olayı Türk basını da yakından takip etmiştir. *Katyn*'de yaşanan katliam adeta Polonya'nın bütün kayıplarının ve acılarının sembolü olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Katyn, İkinci Dünya Savaşı, Polonya, Sovyet Rusya, Sikorski, Stalin, Katliam

KATYN EVENT IN TURKISH PRESS LOST POLISH OFFICERS DURING 2nd WORLD WAR

Abstract

Shortly after the German attack on Poland during 2nd World War the Soviets also began occupation from east. Soviets took many prisoners. Some of these prisoners killed in Katyn with Stalin's orders. World public opinion learned this massacre in the fall of 1943. It was followed by the Turkish press. Massacre of Katyn has been the symbol of the losses and suffering of Poland.

Keywords: Katyn, 2nd World War, Poland, Soviet Russia, Sikorski, Stalin, Massacre.

Giriş

Münih'te Ocak 1919'da kurulan Alman İşçi Partisi'nin adı 1920'de Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nazi) olarak değiştirilmişti. Adolf Hitler'in başa geçmesinden sonra Nazi Partisi

---

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, bbakar@marmara.edu.tr

büyümeye başlamış ve iç politikadaki gelişmelerden en verimli bir şekilde istifade ederek 1933'te iktidara gelmiştir. Hitler'in ilk işi kendi partisi dışındaki partileri kapatmak ve siyasi faaliyetleri yasaklamak olmuş ve 1934'te Hindenburg'un ölümünden sonra Hükümet Başkanlığı yanında Devlet Başkanlığı'nı da almış, Almanya'nın "Führer"i olmuştur. Hitler, Almanya'nın büyüklüğünü yeniden kurmayı arzuluyordu. Hitler, "Almanya'nın bir dünya gücü olmak zorunda olduğunu, aksi takdirde ortada Almanya diye bir ülke kalmayacağını" düşünmekteydi. Pragmatik ve fırsatçı bir lider olan Hitler, kuşkusuz belli bir program dahilinde hareket etmiş ve üç aşamalı bir dış politika yürütmüştür. Bu aşamalar şöyleydi: Almanya'yı Versailles Barış Antlaşması'nın kısıtlamalarından kurtarmak, Almanya dışında yaşayan bütün Almanları Alman sınırları içine almak (*ein Volk, ein Reich*), ve "Hayat Sahası" (*Lebensraum*) politikasıyla Alman Devleti'nin gücünü en üst düzeye çıkarmak¹. "Hayat Sahası", Almanya'nın nüfus artışıyla birlikte hayat standartlarını yükseltebileceği yeni yerler demektir. Hitler'in düşüncesi, nüfus yoğunluğu az, tarıma elverişli toprakların olduğu Doğu Avrupa'dan toprak alınmasıydı. Bir ülkenin böyle bir talebi kendiliğinden kabul etmesi beklenemezdi. Zaten tarihte yayılma, işgal etme her zaman tehlikeyi göze almakla olmuştu².

1930'larda Almanya yenedünya nizamı için bir hedef oluşturmuşken Sovyet Rusya'nın durumu nasıldı? 1931'de Japonya'nın Çin'e saldırması ve 1933'te Hitler'in Almanya'da iktidara gelmesi Sovyet Rusya'da ciddi bir tedirginlik yaratmıştı. Bu dönemde Batı ile temaslar arttı ve 1933'te Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Rusya'yı tanıdı. 1934 baharında Polonya ve Baltık devletleriyle yapılan saldırmazlık paktları, 10 yıllık antlaşmalar haline getirildi³.

Bu arada Almanya 1935'ten itibaren silahlanmaya başlarken, 1936'da Ren bölgesine asker soktu. Versailles'n ağır zincirlerinden kurtulan Almanya, Mart 1938'de Avusturya'yı ilhak (*Anschluss*) etti. Aynı yıl yaşanan başka bir sorun Çekoslovakya'da Südetler bölgesindeki Almanların durumu olmuştur. İngiltere Başbakanı Chamberlain, "Yatıştırma Politikası" uygulayarak meselenin görüşülmesini istedi. Neticede 29 Eylül 1938 tarihli Münich Konferansı'nda Südetler bölgesinin Almanya'ya verilmesinin önü açıldı. Mart 1939'da Alman orduları Prag'ı işgal ederek, Çekoslovakya'yı haritadan silerken, aynı günlerde Baltık kıyılarındaki bir başka Alman toprağı Memel bölgesi Almanya'ya terk edildi. Litvanyalı yetkililer, Berlin'e davet edilerek, sorun çıkarmamaları ve Batı'dan yardım umarak kendilerini aldatmamaları konusunda kibarca uyarıldılar. Litvanyalı yetkililer, Hitler'in imalarının ne anlama geldiğini çabuk kavramışlardı. Çekoslovakya'nın parçalanması karşısında Batılı devletlerin bir şey yapamadıklarını gördüklerinden sağduyulu davranıp kendilerini aldatmadılar ve Memel bölgesi için Almanya'ya boyun eğdiler. Hitler, savaşmadan elde ettiği bu başarılarla Almanya'da popülaritesini en üst düzeye çıkarmıştı. Yeni hedef, Polonya sınırlarında nüfusu Alman olan Danzig serbest şehrinin Almanya'ya katılmasıydı. 1938 sonbaharında Polonyalı yetkililerle başlayan görüşmeler olumsuz bir havada başladı. Polonyalılar, Danzig şehrini vermedikleri gibi, Almanya'yı Doğu Prusya'ya bağlayacak bir karayolu yapılmasına da karşı çıkmışlardı⁴. Almanya, Versailles antlaşmasıyla

¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara 2010, s. 20-46.

² Liddell Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, I, (çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul 1998, s. 18.

³ Nicholas V. Riasanovsky-Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi*, (çev. Figen Dereli), İstanbul 2011, s. 557.

⁴ Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara 1973, s. 592-605.

Polonya'ya Poznan ile Batı Prusya'yı bırakmış ve Polonya kuzeyde denize çıkmıştı. Burada, Danzig serbest şehir olmuş ve Milletler Cemiyeti'nin himayesi altına girmişti⁵. Bir süredir Versailles antlaşmasının hükümleriyle hesaplaşan ve başarılı olan Almanya'nın Polonya sınırlarında yer alan eski Alman topraklarından vazgeçmeyeceği muhakkaktı. Gelişmeler onu gösteriyordu ki, Polonya geri adım atmazsa Danzig şehri için savaş çıkması sürpriz olmayacaktı.

Sovyet Rusya'nın ilk tercihi Batı ile yakınlaşmak iken, gelişmeler Rus politikasını yeniden şekillendirmiştir. Alman ve İtalyan yayılcılığı karşısında, Sovyet Rusya'nın Batılı devletlerle işbirliği beklentisi boşa çıkmış, İtalya'nın Habeşistan'ı işgalinde, Almanlar Ren bölgesine asker soktuğunda, Avusturya işgal edildiğinde, Südetler meselesinde Avrupa sorunlarının dışında kalmışlardı. İngiltere ve Fransa'nın tutumu Sovyetlerin bir Avrupa değil, Asya ülkesi gibi görüldüğünü düşündürmekteydi⁶.

Almanya'nın Çekoslovakya'yı parçalaması üzerine İngiltere, Almanya'yı memnun etme ve sakinleştirme politikasını terk etti ve 29 Mart 1939'da yaptığı açıklamada Polonya'ya saldırı olması durumunda, Polonya'nın yanında yer alacağını belirtti. Polonya'ya aynı garanti Fransa tarafından da verilmişti. Bu süreçte Hitler, Polonya'ya saldırmadan önce Sovyetler ile ilişkileri yumuşatmak gerektiğini düşündüğünden görüşmelere başlamaya karar verdi⁷.

Polonya'nın İşgali

Sovyet-Nazi yumuşaması, Nisan 1939'da başlamış olmakla beraber iki tarafın birbirine aşırı güvensizliği mesafe alınmasını engellemiştir. Bir taraftan da 6 Ağustos 1939'da Moskova'da Sovyet-İngiliz-Fransız görüşmeleri başlamıştır. Fakat, muhtemel bir çatışmada Polonya'nın Sovyet Rusya askerlerini topraklarından geçirmeyeceğinin anlaşılmasıyla Sovyet Rusya yönünü Almanya'ya çevirmiştir. Hitler ise 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmayı planladığından, büyük ihtimalle çıkacak bir savaş dolayısıyla Sovyet Rusya ile imzalanacak saldırmazlık paktının öneminin farkındaydı. Bu bakımdan 12 Ağustos 1939'da Sovyet Rusya, Almanya'ya başvurup görüşme talep ettiğinde Hitler bu teklife dört elle sarıldı⁸. 22 Ağustos 1939'da Hitler, Alman Generallerine hitaben yaptığı konuşmada Polonya ile ilgili şunları söyledi⁹:

"...Polonya ile ilişki dayanılmaz bir hal aldı. Polonya'ya yaptığım önerilere İngiltere'nin müdahalesiyle güçlükler çıkarıldı. Polonya bize karşı ses tonunu değiştirdi. Oluşan bu gergin duruma sürekli tahammül edilemez. ...Rusya'ya karşı vaziyetimi yavaş yavaş değiştirdim. Rusya dün anlaşma yapmaya hazır olduğunu bildirdi. Stalin ile kişisel bağlantı kurulmuştur. Von Ribbentrop yarından sonra anlaşmayı imzalayacak. Şimdi artık Polonya, olmasını arzu ettiğim durumdadır".

⁵ F. Armaoğlu, *age.*, s. 462.

⁶ O. Sander, *age.*, s. 62.

⁷ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, II, İstanbul 2014, s. 137.

⁸ F. Armaoğlu, *age.*, s. 617.

⁹ Hans-Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, (çev. İbrahim Ulus), Ankara 1989, s. 164-167.

23 Ağustos 1939'da imzalanan Almanya-Sovyetler Birliği Saldırmazlık Paktına Ek Gizli Protokolün 2. maddesi Polonya'yı iki ülke arasında paylaştırmaktaydı¹⁰. Hitler, planladığı gibi 1 Eylül 1939'da savaş ilan etmeden Polonya'ya saldırdı. Polonya ordusunun gerek yönetim, gerekse teşkilatlanması oldukça çağdışı kalmıştı. Almanların motorize kuvvetlerine karşı Polonyalı süvarilerin hiç şansı olmadı. İngiltere ve Fransa, 3 Eylül'de Almanya'ya savaş ilân ettiğinde Alman Generali Kluge'nin 4. Ordusu çoktan Polonya içinde Aşağı Vistül nehrine ulaşmıştı. Yıldırım Savaşı (*Blitzkrieg*), Polonya cephesini birçok yerden parçalarken, Polonya kuvvetlerinde büyük bir karışıklık yaşanmış ve Alman kuvvetlerinin çemberine girerek, imha edilmeleri söz konusu olmuştur. Almanlar, 8 Eylül'de Varşova yakınlarına ulaşırken, Polonya'ya nihai darbe doğu sınırından gelmiş ve 17 Eylül 1939'da Sovyet Rusya'nın Polonya'ya saldırmasıyla sonuç belli olmuştur. Çünkü, Polonya'nın bu cephede savaştığı askeri yoktu. 18 Eylül'de Polonya Hükümeti ve Yüksek Komuta Heyeti, Romanya'ya geçti. Varşova, 28 Eylül'e kadar direnirken, son birlikler 5 Ekim'e kadar teslim olmadı. Polonya'nın umudu, Batıda Almanya'ya karşı güçlü bir Fransız saldırıydı. Fakat, 17 Eylül'e kadar küçük birkaç yoklama dışında Fransızlar bir şey yapamadı. 17 Eylül'de Almanlara saldırdıklarında ise netice elde edemediler. Zaten aynı gün Polonya'nın iki ateş arasında kalmasıyla akıbet ortaya çıkmıştı. Sonuçta Polonya, Alman ve Sovyet kuvvetlerince işgal edildi. Almanlar ve Ruslar Bialystok, Brest-Litovsk, Lviv ve Karpatlar hattında buluştular¹¹. Yeni Alman-Rus sınırında 28 Eylül 1939'da bir antlaşma daha olmuştu ve iki ülke Polonya'nın paylaşılması konusunda ayrıntıları görüşmüş ve uzlaşmışlardı¹².

Almanya ve Sovyet Rusya İlişkilerinin Bozulması

Sovyet Rusya, Polonya'dan sonra kendi bölgesi olarak kararlaştırılmış küçük Baltık ülkeleriyle ilgilendi ve buraları işgal etti. Ardından, biraz zor olmakla beraber Finlandiya'ya da kendi isteklerini kabul ettirdi. Hitler ise Polonya meselesini çözdükten sonra 1940 yılı Nisan ayında Danimarka ve Norveç'i, Mayıs'ta Belçika ve Hollanda'yı, Haziran ayında Fransa'yı işgal etti. Almanya 2 ay içinde muazzam bir başarı elde etmişti. Sovyet Rusya, Almanya ile imzaladığı 23 Ağustos 1939 tarihli Saldırmazlık Paktıyla, öncelikle Alman-Rus işbirliğinden yararlanarak emperyalist genişlemesini sağlamak, sonra da Almanya'nın Batılılar ile savaşta iyice yıpranmasını istiyordu. Fakat, Almanya'nın Fransa'yı birkaç haftada mağlup etmesi ve tüm kuzey-batı Avrupada kontrolü sağlaması, Rusya'nın hiç arzu etmediği bir tabloydu. Nitekim Almanya ve Rusya, Eylül 1940'ta Romanya topraklarıyla ilgili karşı karşıya geldi. 1940 yılı Kasım ayında iki ülkenin yetkilileri Berlinde gerçekleştirdikleri görüşmede nüfuz sahalarıyla ilgili anlaşamadılar. Hitler, Sovyetlerle uzlaşmanın mümkün olamayacağını düşündüğünden 18 Aralık 1940'ta Rusya'ya saldırmaya karar verdi. "*Sovyet Rusya'yı ezmek için*" yapılacak harekâtın tarihi 15 Mayıs 1941'di. Rusya'ya saldırmadan önce sağ kanadın, yani Balkanların güvenliğinin sağlanması gerekiyordu. Kasım

¹⁰ H.A. Jacobsen, *age.*, s. 169.

¹¹ L. Hart, *age.*, s. 25-40.

¹² H.A. Jacobsen, *age.*, s. 175.

1940'ta Macaristan ve Romanya Üçlü Pakt'a¹³ alındı. Mart 1941'de Bulgaristan da Üçlü Pakt'a girmek zorunda kaldı. Nisan-Mayıs 1941'de Yugoslavya ve Yunanistan, Alman kuvvetlerince işgal edildi¹⁴. Balkanları kontrol altına alan Almanya, 22 Haziran 1941'de Sovyetler'e saldırdı. 1941 ve 1942 yılı Yaz'ında geniş çaplı saldırılara ve Sovyetlerin muazzam insan ve cephane kayıplarına rağmen, Almanlar kesin zafer elde edemediler. Hitler, önemli stratejik hatalar yapmaya başladı ve uzmanların tavsiyelerine kulak asmayarak ordunun geri çekilmesine izin vermedi. Ocak 1943'te Mareşal Friedrich Paulus komutasındaki 120.000 kişilik Alman askeri, Kızıl Ordu'ya teslim oldu. Böylece, Volga'ya ulaşmayı hedefleyen harekât fiyaskoyla sona erdi¹⁵. Artık, savaş talihli Almanların aleyhine dönmüştü ve Nazi Almanya'sının son bulmasına kadar yenilgiler dönemi başlayacaktı.

Katyn'de Toplu Mezarların Bulunması

Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmamasından sonra Sovyet yönetimi Londra'da sürgündeki Polonya Hükümeti'yle bir işbirliği yapma zorunluluğu hissetmiş ve sınır sorunları gibi sıkıntılı meseleler gündeme alınmadan 30 Temmuz 1941'de bir ön antlaşma imzalanmıştı. 2 hafta sonra imzalanan bir askerî antlaşmayla Alman istilasına karşı Rusya'da bir Polonya ordusu oluşturulması kararlaştırıldı. 3 Aralık 1941'de sürgündeki Polonya Hükümeti Başkanı General Sikorski ile Stalin, Moskova'da buluştu. Görüşme esnasında Stalin, güçlü bir Polonya'nın Avrupa barışı için temel öneme sahip olduğunu ifade etmişti. Kurulması kararlaştırılan Polonya ordusu, 1939'da Doğu Polonya'da esir alınan askerlerden oluşacaktı. Fakat, hem Polonyalılar hem de Ruslar için geçmişin yaralarını sarmak kolay değildi. Neticede, Ocak 1942'de oluşturulan Polonya ordusunun İngiliz denetiminde olmak şartıyla İran'a taşınmasına karar verildi. Nisan 1943'te ortaya çıkan bir olay ise Sovyetler ile Sürgündeki Polonya Hükümeti'ni karşı karşıya getirdi. Alman radyosu yaptığı açıklamada, Rusların bölgeden çekilmeden önce kitlesel kıyım yaptığı ve *Katyn*¹⁶ ormanında binlerce Polonyalı subayın cesedinin olduğu toplu mezarların bulunduğunu açıkladı¹⁷.

Katyn katliamı nasıl ortaya çıkmıştı?. Şubat 1943'te bölgede görev yapan Alman askerî birimleri (*Feldpolizisten*¹⁸) *Katyn* yerleşim biriminin kuzeydoğusundaki ormanda tümsekler fark etmişlerdi. Üzerinde yakın zamanda dikildiği anlaşılan çam ağaçlarının olduğu tümsekler kazılmaya başlandığında 2 metre derinlikte cesetler bulundu. *Katyn*'de kazıları idare eden

¹³ 27 Eylül 1940 tarihli Almanya-İtalya-Japonya ittifak anlaşması. Bu pakt ile Avrupada "Yeni Düzen" in kurulması görevi Almanya ve İtalya'ya, Doğu Asya'da ise Japonya'ya veriliyordu.

¹⁴ F. Armaoğlu, *age.*, s. 683-697.

¹⁵ N. Riasanovsky-M. D. Steinberg, *age.*, s. 563-564.

¹⁶ Katyn, Rusya Federasyonu'nda Smolensk yakınlarında küçük bir yerleşim birimidir.

¹⁷ George Vernadsky, *Rusya Tarihi*, (çev. Doğan Mızrak-Egemen Ç. Mızrak), İstanbul 2009, s. 510.

¹⁸ *Feldpolizisten* ifadesi sahra polisi anlamına gelmektedir. bk. İhsan Yurdoğlu, *Almanca-Türkçe Askerî Terimler Lügati*, İstanbul 1944, s. 172. Bununla birlikte bu birimin düzenli bir askerî yapılanma içinde olduğunu ve özellikle Partizanlarla mücadelede ön plana çıktığını belirtmek gerekir. Almanlarca işgal edilen Sovyet bölgesinde bir bakıma askerî zabita ve avcı komando sorumluluğunu yerine getiren bir askerî birimdir. Alman Silahlı Kuvvetlerinin (*Wehrmacht*) düzenli birliklerindedir.

Askeri Yetkili Voss, bir cesedin üniformasındaki düğmeyi eline aldığı anda, düğmedeki *Polonya Kartalı*¹⁹’nı gördü. Artık anlaşılmıştı ki, bu toplu mezarlarda Polonyalı subaylar vardı²⁰. *Katyn*’de bulunan çukurların Polonyalı subaylara ait olduğunun kesinleşmesinden ve hazırlıkların tamamlanmasından sonra Alman Haber Bürosu, 13 Nisan 1943’te *Katyn Olayı*’nı dünyaya ilân etmiştir²¹.

Katyn Olayı’nın Diplomatik Bir Sorun Haline Gelmesi

Katyn Olayı olarak dünya kamuoyunda yankı uyandıran gelişmeyi Alman propaganda mekanizması ısrarla gündemde tutarken, Türk basını da bu haberle yakından ilgilenmiştir.

Stalin, Sovyetlerin Polonya’ya saldırısından sonra esir edilen Polonyalı subayların öldürülmesi için 5 Mart 1940’ta NKVD’ye (İçişleri Halk Komiserliği) emir vermişti. 26.000 kişiden oluşan bu tutsakların önemli bölümü yedek subaylardan oluşuyordu. Bu kişiler arasında doktorlar, avukatlar, profesörler, mühendisler, polisler, rahipler ve bir kadın bulunuyordu. Bunlar diğer Polonyalı askerlerden ayrı olarak 3 Sovyet kampında tutulmuşlardı²².

Sovyetler ile Sürgündeki Polonya Hükümeti temas kurduktan ve antlaşma imzalandıktan sonra, Rusya’da kurulacak Polonya ordusu için giden Polonya heyeti binlerce subayın akıbeti hakkında bir bilgi temin edememişti²³. General Sikorski’nin Stalin’e verdiği listede 11.000 Polonyalı subayın ismi vardı (son dönemde yapılan bir çalışmada toplu mezarlarda öldürülenlerin sayısı 26.000 olarak verilmektedir²⁴) ve nerede oldukları sorulurken Stalin, kesin bir şey söylememiş sadece vaatlerde bulunmuştu²⁵. Şimdi Almanya’nın yaptığı bu açıklama bütün şüpheleri Rusya’nın üzerinde toplamıştı. Polonya Hükümeti’nin yayınladığı *Dziennik Polski* gazetesi, Alman radyosunun ilişkileri bozmak için bu propagandayı gerçekleştirmiş olabileceği ve 2 yıldır bu bölgede oldukları halde açıklamayı neden bu zamanda yaptıkları üzerinde duruyordu. Almanlara göre, Ruslar Smolensk yakınlarında 1939’da esir ettikleri Polonyalı subayları 1940 Şubatında katletmişlerdi. Polonya gazetesi yine de kamuoyuna 1939’da *Kozielsk* ve *Starobielsk*’te gözaltına alınan Polonyalı subayların akıbetlerinin ne olduğu sorularını sormaktaydı²⁶. Alman Kızılhaç, ölenlerin kimliklerinin tespiti için Uluslararası Kızılhaç Teşkilâtı’na işbirliği çağrısında bulunmuştu²⁷. Polonya Hükümeti de İsviçre’deki temsilcisi aracılığıyla Uluslararası Kızılhaç Teşkilâtı’na müracaat ederek tahkikat yapılmasını istedi. Bu arada Rusya, Polonya’nın tahkikat

¹⁹ Kırmızı fon üzerinde gagası ve tacı altın renginde beyaz kartal.

²⁰ “Katyn- Ein Verbrechen der Sowjets”, *Der Spiegel*, 02.01.1952.

²¹ *Die Welt*, 01.02.2014.

²² Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, (çev. Burcu Çıgman-Elif Topçugil-Kudret Emiroğlu-Suat Kaya), Ankara 2011, s. 1068.

²³ *Tasvir-i Efkar*, 18 Nisan 1943.

²⁴ N. Davies, *age.*, s. 1068

²⁵ Orhan Yüksel, “General Sikorski’nin Son Uçuşu”, *Yıllarboyu Tarih*, Ocak 198, S. 1, s. 28.

²⁶ “Öldürülen Polonyalı Subaylar”, *Akşam*, 19 Nisan 1943; “Alman iddiaları doğru mu?”, *Vakit*, 19 Nisan 1943.

²⁷ *Haber Akşam Postası*, 19 Nisan 1943.

isteğinden pek memnun olmamıştı. Bu hususta *Pravda*'da yayınlanan yazıda şu ifadelere yer verilmekteydi²⁸:

“Almanların yalanlarına vakıf olan Polonya, bu yalanlara inanmış, Kızılhaça müracaat etmiştir. Almanlar, kendi öldürdükleri subayları Ruslara yükletmek istiyorlar. Polonya Hükümeti'nin Milletlerarası Kızılhaça müracaatı Almanya'nın ekmeğine yağ sürmüştür.”

Katyn ormanında²⁹ Polonyalı subayların bulunduğu mezarları inceleyen Polonya heyetinden bir yetkili, subayların nasıl öldürüldüğü hakkında tespitlerini açıklamıştır. Buna göre, açılan çukurlara yüzükoyun yatırılan Polonyalılar, başlarından vurulmuşlar ve arkadan gelenler de ilk öldürülenlerin üzerine konulmuşlardı³⁰. Rus *Pravda* gazetesiyse General Sikorski Hükümeti'nin Alman propagandasının olmasına yakalandığını ifade ederek, yaşanan olayın, 1941'te Alman kuvvetlerinin bu bölgeyi ele geçirmesinden sonra Smolensk'in batısında ellerine geçen Polonyalı esirleri öldürmesi olduğu iddiasını sürdürmüştür³¹. Yine Moskova'da *Tass Haber Ajansı* yayınladığı tebliğde Londra'da bulunan Sikorski Hükümeti'nin içindeki Hitler'ci unsurların Almanya ile işbirliği yaptığını iddia etmiştir³². Böylece, Sovyetler bir propaganda hücumu başlatmış ve Sikorski Hükümeti'ne karşı tavrı almış oluyordu.

Akşam gazetesi yazarlarından Necmeddin Sadak, *Katyn Olayı* ile ilgili köşesinde şu değerlendirmelere yer vermiştir³³:

“...Hiç şüphe yok ki harp, insanlık duyguları bakımından gittikçe ahlâk soysuzluğuna düşmektedir. Harp tebliğlerinin dili bile bir vahşet edebiyatı örneğidir. Topyekûn denilen bu kıyasıya yakma, yıkma, öldürme savaşı, ne cephe gerisi, ne şehir, ne kadın, ne çocuk tanyor. Fakat esir düşüp teslim olmuş eli kolu bağlı insanların, on binlerce birden öldürüldüğü şimdiki kadar hiç görülmemiştir...”

Polonyalı yetkililerin, Rusya'ya götürülen esirleri araştırmasına başlangıçta müsaade edilirken, daha sonra bu heyetlerin faaliyetlerine son verilince, Sikorski Hükümeti şüphelenmiş ve esirlerin ne olduğunu daha ısrarlı sormaya başlamıştı. Alman Hükümeti'nin Polonyalı subayların cesetlerine ulaşıldığı açıklaması böyle bir psikolojik zaman sürecine denk gelince ve Alman

²⁸ “Facia aydınlanacak mı?”, *Tasvir-i Efkâr*, 20 Nisan 1943.

²⁹ *Katyn* ormanındaki toplu mezarlarda 4.000'den fazla Polonyalı subayın cesedi bulunmuştur. Bu şekilde hayatını kaybeden Polonyalı subay-asker ve sivil sayısı çok daha fazladır. *Katyn* bu katliamların adeta ortak adı olmuştur. bk. N. Davies, *age.*, s. 1067. Stalin'in 5 Mart 1940 tarihli emriyle gerçekleşen katliamlar 3 bölgede yapılmıştır. Bu katliam bölgeleri Harkov'a yakın *Pyatihatka*, Tver bölgesindeki *Medni* ve Smolensk'teki *Katin*'di., bk. Rusya Federal Arşiv Ajansı (RFAA) Başkanı Andrey Artizov'un açıklamaları, www.radikal.com., 28 Nisan 2010. 2010 yılında İngilizce yayınlanmış ve 2014'te Lehçe'ye çevrilen bir kitapta Batı Rusya'daki toplama kamplarının adları *Kozielsk*, *Starobielsk* ve *Ostaszkow* olarak açıklanmıştır. Katliam noktaları olarak ise *Miednoje*, *Dergacze* ve *Katyn* adları verilmektedir. Harita için bk. Eugenia Maresch, *Katyn 1940*, Warszawa 2014, sayfa numarası yok. bk. ek 1. Rus ve Leh dillerinde yer adlarının farklı ifade edildiğini dikkate almak gerekir. *Katyn Olayı*'nı çalıştığımı bilen ve hassasiyet göstererek bu eseri araştırma için bulunduğu Polonyadan getiren arkadaşım Münir Hocaoğlu'na teşekkür ederim.

³⁰ “Polonyalı subaylar nasıl öldürüldü”, *Vatan*, 20 Nisan 1943.

³¹ “Öldürülen on bin Polonyalı”, *Yeni Sabah*, 21 Nisan 1943.

³² “Öldürülen Polonyalı subaylar”, *Akşam*, 21 Nisan 1943.

³³ “Zavallı Polonya medeniyet âleminde hesap soruyor”, *Akşam*, 21 Nisan 1943.

iddiası ciddiye alınınca Sovyet yetkililer kızmışlardır. Almanlar, bir taraftan Uluslararası Kızılhaç Teşkilâtı'na çağrıda bulunurken, diğer taraftan hızlı bir şekilde öldürülen Polonyalı subayların kimliklerini tespite başlamıştır. Böylece, subayın kimliği ortaya çıkınca hangi cephede görev yaptığı ve kime esir düştüğünü bulmak mümkün olacaktı³⁴. Anlaşıldığı kadarıyla kendinden emin görünen Alman Hükümeti *Katyn* meselesini olabildiğince büyütmeyi ve propagandasını yapmayı kararlaştırmıştır.

Londra'da bulunan Sikorski Hükümeti, Sovyet Rusya ile karşı karşıya gelmişken İngiliz basınının *Katyn* ile ilgili herhangi bir yorum yapmaması dikkat çekmiştir³⁵. Görülen odur ki, Polonyalılar ile Rusların arasının bozulması Almanya'yı memnun ederken, Sovyet Rusya'nın savaştaki müttefikleri İngiltere ve ABD, savaşın en kritik döneminde bu meselenin gündemde tutulmasını istememiştir.

Sikorski Hükümeti, ilerleyen günlerde uzun ve dikkat çekici bir tebliğ yayınladı. 8 maddelik tebliğde Kızılordu'nun gazetesi "*Kırmızı Yıldız*"da Rusya'nın Polonya savaşı esnasında 181.000 esir aldığını ve bunlardan 10.000 kişinin subay olduğunun ifade edildiği hatırlatılarak, subayların Rusya'da 3 esir kampına (*Kozielsk, Starobielsk, Ostaszkow*) götürüldüğü belirtiliyordu. Tebliğin devamında, bu 3 esir kampının 5 Nisan-15 Mayıs 1940 tarihleri arasında tasfiye edildiği vurgulanarak, Haziran 1940'ta sadece 400 Polonyalının teslim edildiği, diğerlerinden defalarca müracaat edildiği halde haber alınmadığı açıklanıyordu. Yine, esir düşen Polonyalı askerlerin de teyit ettiği gibi 8.300 Polonyalı subay, 7.000 erbaş ve birçok sivilin iz bırakmadan ortadan kaybolduğu ifade ediliyordu. Ardından, bir gün olumlu cevap alınacağı ümidiyle ve müttefik ilişkilerinin bozulmaması amacıyla bekledikleri, fakat Almanların *Katyn* ormanı açıklamasının ciddiye alınmasının gerekli olduğu üzerinde duruluyor ve tebliğ şu sert ifadelerle bitiyordu³⁶:

"Almanların açıklamasından sonra dahi Rus basını kaybolan Polonya subayları hakkında açıklama yapma lüzumu hissetmedi, aksine şiddetli hücumlara geçerek, Londra'daki Polonya Hükümeti'ni Almanya'nın hesabına çalışmakla itham etti. İtham hakikaten gariptir, eğer Katyn ormanındaki hadisenin Almanlar tarafından gerçekleştirildiği Kızılhaç Teşkilâtı tarafından ortaya çıkarılırsa Almanların Rusya aleyhindeki muazzam suçlamaları kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Dünyada kimsenin Polonya Hükümeti'ne ahlâk dersi vermek hakkı olmadığı gibi, Alman menfaatine hizmet etmekle itham etmeye de hakkı yoktur. Polonya, Almanya ile bütün müttefiklerden ve bilhassa Rusya'dan daha uzun bir zamandan beri mücadele halindedir..."

Katyn ormanında bulunan toplu mezarlığı görmeleri için birçok ülkeden gazeteci buraya davet edilmiştir. *Messagero* gazetesi muhabiri gözlemlerini şu şekilde ifade etmiştir: Çukurlardan birisi beşer metre genişliğinde ve otuz metre uzunluğundaydı. Birbiri üstüne on kat dizilmiş, cesetlerden kimlik çalışmaları yapılıyordu. Toprağın kumluk olması ve cesetlerin birbiri üzerine dizilmesi dolayısıyla kimyevî sabunlaşma meydana geldiğinden cesetlerin önemli bir kısmı tespit

³⁴ "Smolensk'teki mezarlığın doğurduğu büyük mesele", *Son Posta*, 21 Nisan 1943.

³⁵ "Rusya'da katledilen Polonyalı subaylar", *Tasvir-i Efkâr*, 21 Nisan 1943., bk. ek 2.

³⁶ "Leh Hükümetinin tebliği", *Tasvir-i Efkâr*, 23 Nisan 1943; "10.000 Polonyalı subay hakkında", *Vakit*, 23 Nisan 1943.

edilebilecek halde kalmıştı. Cesetlerin üzerinde Polonya³⁷ ordusu üniforması ve çizmeleri vardı, apoletler olduğu gibi duruyordu. Cesetlerin başında mermi izi varken, bir kısmının süngülendiği anlaşılıyordu. Bu durum, bazı askerlerin direnmeye çalıştığını göstermekteydi³⁸.

Vakit gazetesi yazarı Asım Us da yazısında Sikorski Hükümeti'nin tebliğinden sonra Polonya-Sovyet ilişkilerinin zor bir safhaya girdiği ve Cenevre Kızılhaç Teşkilâtı'nın tespitlerinin müttefik ilişkileri açısından önem arz ettiğini ifade etmiştir³⁹.

Bir süre sonra Polonya Hükümeti 5 kişilik bir heyet oluşturarak, *Katyn* ormanına göndermiş⁴⁰, Cenevre Kızılhaç Teşkilâtı ise yaptığı açıklamada Sovyet Rusya'nın da müracaat etmesi halinde tarafsız bir incelemenin memnuniyetle yapılacağını bildirmiştir. İsviçre'de yayınlanan *Suisse* gazetesi, Sovyet *Tass Ajansı*'na dayanarak yaptığı yorumda, Rusların bu konuda çekimser davranacağını, oysa Rus iddialarına göre *Katyn Olayı* Almanların suçuyorsa Kızılhaç'la birlikte hareket etmeleri gerektiğini yazmıştır⁴¹.

Polonya ve Sovyet Rusya'nın gerginliği 25 Nisan'da münasebetlerin kesilmesiyle sonuçlanmıştır. Sovyet Hükümeti Hariciye Komiseri Molotof, Polonya Büyükelçisi'ne verdiği notada, Polonya'yı adeta Almanya ile beraber hareket etmekle suçlayarak, siyasi ilişkilerin kesildiğini belirtiyordu. Bu açıklamadan sonra, Polonya Büyükelçisi ve elçilik mensupları Moskova'dan ayrılmak için hazırlıklara başlamışlardır⁴².

Sovyet Rusya ve Polonya ilişkilerinde ciddi bir gerilim söz konusuysa, İngiltere ve ABD'nin büyük ölçüde sessizliklerini muhafaza etmesi Türk basınının dikkatini çekmiştir. *Son Telgraf* gazetesinden Etem İzzet Benice yazısında bu hususla ilgili şu yorumu yapmıştır⁴³:

“Amerika ve İngiltere'ye gelince, hadise üzerinde henüz bu iki devletin nokta-i nazarı iyiden iyiye anlaşılmanıştır. İngiltere'den gelen ilk intiba şimdilik sadece teessüften ve bir hal çaresi bulunabileceği ümidini izhardan ibarettir”.

Haber Akşam Postası'nın yazarlarından Hüseyin Cahit Yalçın ise Polonya'nın *Katyn* meselesindeki tavrında eksik bir yaklaşım görmekte ve bütün Polonyalı vatandaşların kaybolması talebinde bulunmasının doğru olacağını ve böylece Alman propagandasına alet olmakla suçlanmasının önüne geçeceğini belirterek değerlendirmesini şöyle bitirmektedir⁴⁴:

“Bir ormanda meydana çıkarılan Leh zabıtları meselesinde tahkikat icrasına razı olan Almanların aynı tahkikatı milyonlarca Yahudi'ye teşmil etmekten imtina edemeyecekleri aşikâr idi. Binaenaleyh Lehistan Hükümeti Almanya'nın telkinlerine tahkikatın genişletilmesi ve kaybolan bütün Leh vatandaşlarının akıbetlerinin araştırılması lüzumuna dair bir cevap verseydi Alman propagandasını susturabilirdi”

³⁷ Dönemin basınında bazen Polonya ve Polonyalı, bazen de Lehistan ve Leh ifadeleri kullanılmıştır. Metinde Polonya ve Polonyalı ifadeleri tercih edilmiştir.

³⁸ *Tasvir-i Efkâr*, 24 Nisan 1943.

³⁹ “10.000 Polonyalı subay meselesi mühim bir safhada”, *Vakit*, 24 Nisan 1943.

⁴⁰ “Katyn ormanında araştırma yapılıyor”, *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1943.

⁴¹ *Yeni Sabah*, 26 Nisan 1943.

⁴² “Rusya Polonya ile münasebatını kesti”, *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1943., bk. ek 3.

⁴³ “Rusya-Polonya münasebatının kesilişi”, *Son Telgraf*, 27 Nisan 1943.

⁴⁴ “Rusya ve Lehistan arasında siyasi münasebetlerin kesilmesi”, *Haber Akşam Postası*, 27 Nisan 1943.

Sovyet Rusya'nın siyasî ilişkileri kesme kararı üzerine Londra'da bulunan Polonya Başbakanı General Sikorski, İngiltere Başbakanı Churchill ve Dışişleri Bakanı Eden ile görüşmüştür. Bu toplantının sonunda bir açıklama yapılmazken, hem İngiliz hem de Amerikan basını Sovyet Rusya ve Polonyadan birisini tercih eder yayınlardan özellikle kaçınmış, bütün eleştirileri ve hücumlarını Almanya için yapmıştır⁴⁵. Falih Rifki Atay, *Ulus* gazetesindeki yazısında İngiltere ve Amerika'nın zor durumda kaldığını, savaş müttefiki olarak Sovyet Rusya'dan vazgeçemeyeceklerini, diğer taraftan İngiltere'nin Polonya'nın toprak bütünlüğünü garanti ettiği için savaşa girdiğini hatırlatıp, İngiltere ve Amerika'nın *Katyn* meselesini en uygun bir şekilde geçiştirmeye çalışacaklarını iddia etmiştir⁴⁶.

Özellikle İngiliz Hükümeti'nin devreye girmesi ve çabaları sonucunda çok kısa sürede Sovyet Rusya ile Polonya arasındaki siyasî gerilim yumuşama belirtisi göstermiştir. Polonya Hükümeti'nin 28 Nisan'da yaptığı açıklamada Sovyetler Birliği ile Polonya arasında tam hâkimiyet ve toprak bütünlüğü esasına dayanan dostane bir anlaşma istendiği vurgusu yapılmakta ve bu konuda ilk gayretlerin 1941'de Polonyalılar tarafından başlatıldığı hatırlanılmaktaydı. *Reuter Ajansı*'nin haberinde Alman iddiaları karşısında Uluslararası Kızılhaç Teşkilâtı'na araştırma yapılması için başvuran Polonya Hükümeti'nin bu talebini geri çekebileceği ifade edilmişti. Aynı şekilde, Sovyet Rusya Hükümeti, bazı adımlar atmış ve halen Moskovadan ayrılmamış olan Polonya Hükümeti Büyükelçisi Romer'in Londra'ya dönmeyerek, Rusya'da kalmasını istemiştir. Moskova Radyosu da İngilizce yayınında Sovyet notası hakkında izahat vermiş, Sovyet-Leh ilişkilerinin kesilmesi değil tatil edilmesi ifadesini kullanarak, diplomatik üslubu bir derece yumuşatmayı tercih etmiştir⁴⁷.

Bununla beraber ilişkiyi düzeltmek için atılan tüm bu adımlara rağmen, Rusya ve Polonya arasındaki güvensizliğin giderilmesi kolay olmamış ve Polonya Büyükelçisi ve elçilik mensupları, İran üzerinden Londra'ya gelmek üzere Rusya'dan ayrılmışlardır⁴⁸. *Reuter Ajansı*'nin Moskovadan geçtiği habere göre, Polonya Hükümeti'nde bazı bakanların değişeceğine dair bir haberin gelmemesi ve Kızılhaç'a müracaat hususunda azledilen Polonyalı yetkililerin olmaması dolayısıyla Sovyet Hükümeti'nin beklentileri karşılanmamıştı⁴⁹. Uluslararası Kızılhaç Teşkilâtı ise yaptığı açıklamada, *Katyn* için tahkikatın güçlükleri bulunduğunu ifade etmişti. Bu durumda Polonya'nın müracaatı hükümsüz kalmış oluyordu⁵⁰.

İngiliz *Times* gazetesi, Alman propagandasının artarak devam edeceği ve Rusya için daha büyük problem çıkarmaya çalışacağı haberlerini verirken⁵¹, İngiliz basınının tahmin ettiği gibi gündeme yeni katliam haberleri düşmeye başlamıştır. Romen *Stefani Ajansı*'nin haberinde Odesa'ya 7 km mesafede Tatarka adlı bölgede 65 metre genişliğinde, 100 metre uzunluğundaki çukurlarda

⁴⁵ *Tasvir-i Efkâr*, 28 Nisan 1943.

⁴⁶ "Sovyetler Birliği ve Polonya", *Ulus*, 28 Nisan 1943.

⁴⁷ "Leh-Rus münasebatı düzeliyor", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1943; "Polonya, Kızılhaç'a müracaatı geri alıyor", *Akşam*, 29 Nisan 1943.

⁴⁸ "Sovyet-Leh ihtilafı henüz halledilemedi", *Son Posta*, 30 Nisan 1943.

⁴⁹ "Polonya'nın demeci Sovyetleri tatmin etmedi", *Akşam*, 30 Nisan 1943.

⁵⁰ "Sovyet-Polonya gerginliği", *Vakit*, 1 Mayıs 1943.

⁵¹ *Vatan*, 30 Nisan 1943.

elleri arkadan bağlanmış, enselerinden kurşunlanmış cesetler bulunduğu açıklanıyordu. Yapılan incelemede cinayetlerin 1940 yılında işlendiği, Besarabya ve Bukovina'dan götürülen ve 3 yıldır kendilerinden haber alınamayan binlerce Alman, Rumen, Bulgar ve Ermeni'nin cesetlerinin olduğu tahmin edilmekteydi. Tatarka katliamındaki görüntü, *Katyn Olayı*'yla tamamen aynıydı ve Sovyet Rusya yeni bir katliamla itham ediliyordu⁵².

Bu arada *Katyn* katliamıyla ilgili olarak Almanların denetiminde çalışan uluslararası bir heyet çalışmalarını tamamlamış ve bir rapor yayınlamıştı. *Katyn* raporunu hazırlayan ve çoğu Adli Tıp ve Kriminalistik uzmanı olan 12 kişilik heyette bulunan kişiler şunlardı⁵³:

- Belçika Gent Üniversitesi'nden Prof. Dr. Speleers
- Bulgaristan Sofya Üniversitesi'nden Prof. Dr. Markof
- Danimarka Kopenhag Üniversitesi'nden Prof. Dr. Tramsen
- Finlandiya Helsinki Üniversitesi'nden Prof. Dr. Saxen
- Hırvatistan Agram Üniversitesi'nden Prof. Dr. Malomiloslaviç
- İtalya Napoli Üniversitesi'nden Prof. Dr. Palmieri
- Hollanda La Haye Üniversitesi'nden Prof. Dr. Burlett
- Bohemya ve Moravya'dan Prag Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hajek
- Romanya Adli Tıp Enstitüsü'nden Dr. Birkle
- Slovakya Presburg Üniversitesi'nden Prof. Dr. Subik
- Macaristan Budapeşte Üniversitesi'nden Prof. Dr. Arsos

Ayrıca, Breslau Üniversitesi'nden Prof. Dr. Buhtz ve Fransız Hükümeti'nin görevlendirdiği Sıhhiye Müfettişi Dr. Costere heyetin çalışmalarına katılmış ve destek vermişti⁵⁴. Çalışmalar neticesinde *Katyn Olayı*'yla ilgili ayrıntılı bilgiler ortaya çıkmıştı⁵⁵:

“Cesetlerin üzerinde bulunan muhtıra defterlerinde, bu subayların hayatlarının son günlerine ve son saatlerine kadar hatıralarını saati saatine kaydetmiş olmalarına rağmen hiç birisinin üzerinde ne saat ne de yüzük bulunmamıştır. Bundan başka cesetlerin üstünde Polonya mamulâtı kibrit ve sigara paketleri bulunmuştur. Bazı cesetlerin yanında bulunan sigaralarda Kocielsk markası görülmüştür. Bu ad öldürülen subaylardan büyük kısmının Rusya'da buldukları son harp esirleri kampının adıdır.

Cesetlerin üzerinde bulunan muhtıra defterleri, mektuplar, gazete gibi vesikalar 1939 sonbaharından Mart ve Nisan 1940'a kadar olan tarihleri taşımaktadır. Şimdiye kadar rastlanan en son tarihli vesika 22 Nisan 1940 tarihli bir Rus gazetesidir”.

⁵² “Tatarka'da bulunan büyük çukurlarda”, *Tasvir-i Efkâr*, 3 Mayıs 1943.

⁵³ *Ulus*, 5 Mayıs 1943.

⁵⁴ Komisyonun çalışmalarının tamamlanmasından sonra *Katyn Olayı*'nı tüm yönleriyle ele alan raporlar, bölgedeki Rus köylülerin ifadeleri, fotoğraflar, kazıda elde edilen çeşitli bulgu ve malzemeler Nazi Hükümeti tarafından 343 sayfalık bir kitap olarak aynı yıl 1943'te yayınlanmıştır., bk. *Amtliches Material zum Massenmord von Katyn*, Berlin 1943.

⁵⁵ *Ulus*, 5 Mayıs 1943.

Uzmanlardan oluşan heyet, çevrede bulunan Rus köylülerle de konuşmuştu. Bir Rus köylünün verdiği bilgiye göre, *Gnieszdowa* tren istasyonuna getirilen Polonyalılar *Katyn* ormanına götürülmüşlerdi ve bir süre sonra Polonyalı esirlerin çığlıkları ve silah sesleri bölgeye uzak olmayan evlerden duyulmuştu⁵⁶. Rus köylülerinin açıklamalarındaki ortak nokta 1940 yılı Mart ve Nisan aylarında *Katyn* yakınlarındaki istasyona trenlerin hemen her gün Polonyalı subaylar getirdiği ve kamyonlarla orman istikametine sevk edildikleri şeklindeydi. Bu subaylar bir daha görülmemişti. Heyetin tespitine göre, 30 Nisan 1943'e kadar 982 ceset çıkarılmıştı ve bunların % 70'inin hüviyetleri tespit edilmişti. *Katyn*'de 7 büyük çukur bulunmuştu ve buradaki cesetlerin tamamına yakını enselerine yakın mesafeden sıkılan kurşunla öldürülmüşlerdi⁵⁷. Köylüler, ormanın içindeki ölüm sahasını göstermişlerdi⁵⁸. *Katyn* ormanı kazıldığında 3 yıl önce Stalin'in emriyle vurulmuş 4.000'den fazla Polonyalı subayın çoğunun tam olarak bozulmamış cesetleri ortaya çıktı⁵⁹. *Katyn*'de bulunan 4.143 cesetten 2.815'inin kimliğinin kesin olarak saptanmıştı⁶⁰. Cesetlerin arasında sivil şahıslara rastlanılmıştı ve hatta bir papaz teşhis edilmişti. Hüviyetleri tespit edilen subaylar⁶¹ arasında 2 General vardı. Bu kişiler Lublin'den General Smorovinski ve Varşova'dan General Bogadroviç'ti. Yine heyetin raporuna göre, katliamı gerçekleştirenler cinayetlerini örtmek amacıyla toplu mezarların üzerine ağaçlar dikmişlerdi. Fakat, alınmaya çalışılan bu önlem tam tersi bir sonuç meydana getirmiş ve aslında mezarlıkların tarihini tespit etmeye yaramıştı⁶².

Bu arada propaganda olma ihtimali yüksek bir haber basına yansımıştı ve haberde Sovyet Hava Kuvvetleri'nin, *Katyn*'de inceleme yapan heyete⁶³ mani olmaya çalıştığı fakat Alman uçaksavarları ve avcı uçakları tarafından uzaklaştırıldığı belirtilmekteydi⁶⁴.

Katyn Olayı'nın yarattığı gerginliği sona erdirmek için İngiliz Hükümeti'nden sonra bizzat Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt devreye girmiş ve Polonya Hükümeti Başbakanı General Sikorski'ye gönderdiği mektupta Rus-Polonya anlaşmazlığını her ne pahasına olursa olsun, bir an evvel halletmesini istemiştir⁶⁵.

⁵⁶ *Amtliches Material zum Massenmord von Katyn*, Berlin 1943., s. 15.

⁵⁷ *Haber Akşam Postası*, 5 Mayıs 1943.

⁵⁸ *Katyn* ormanında yapılan kazı çalışmalarını ve çıkarılan cesetleri gösteren bir hava fotoğrafı için, *Amtliches Material zum Massenmord von Katyn*, Berlin 1943., s. 288., bk. ek 4; Kazı çalışmaları için *Amtliches Material zum Massenmord von Katyn*, Berlin 1943., s. 290., bk. ek 5.

⁵⁹ Mark Mazower, *Hitler İmparatorluğu*, (çev. Yavuz Alogan), İstanbul 2012, s. 171.

⁶⁰ *Der Spiegel*, 02.01.1952.

⁶¹ Bu subaylardan birisi Yüzbaşı Karol Wajda'ydı ve üzerinde subay kimliği, mektup, pusula ve sigara ağızlığı bulunmuştu., *Amtliches Material zum Massenmord von Katyn*, Berlin 1943., s. 188. Yüzbaşı Karol Wajda, 2007 yılında kamuoyunda geniş yankı uyandıran *Katyn* adlı sinema filmini çeken ünlü Polonyalı yönetmen Andrzej Wajda'nın babasıdır. Kazılarda bulunan subay apoletleri ve Polonya paraları (Polonya para birimi zloti ifadesi rahatlıkla okunmaktadır) için bk. *Amtliches Material zum Massenmord von Katyn*, Berlin 1943., s. 325., bk. ek 6.

⁶² *Vakit*, 5 Mayıs 1943. İki General için yapılan mezarlar, Eylül 1943'te bölge Kızılordu'nun eline geçtiğinde Rus yetkililerce yıkılmıştır., bk. *Die Welt*, 01.02.2014.

⁶³ Uluslararası heyeti *Katyn* ormanında inceleme yaparken gösteren bir fotoğraf için bk. www.memorialmuseums.org., bk. ek 7.

⁶⁴ "Katyn ormanı faciası", *Tasvir-i Efkâr*, 6 Mayıs 1943.

⁶⁵ *Vatan*, 9 Mayıs 1943.

Katyn ormanında cesetlerin çıkarılması ve hüviyetlerinin tespiti çalışmalarıyla ilgili bazı bilgiler Mayıs ayında da basına yansımıştır. Basına yansıyan bir bilgiye göre, Polonyalı subaylar arasında hüviyeti tespit edilenlerden birisi Polonya millî kahramanı Mareşal Pilsudski'nin özel doktoru Viktor Kalicinski'ydi⁶⁶.

1943 yılı Temmuz ayında Polonya için üzücü bir olay daha yaşanmıştır. Sürgün Polonya Hükümeti Başbakanı General Sikorski, Ortadoğu'daki Polonya birliklerini teftişten dönmekteydi ve Cebelitarık havalimanında bulunuyordu. 4 Temmuz 1943'te Londra'ya gitmek üzere havalanan uçak bir süre sonra denize çakıldı ve General Sikorski hayatını kaybetti. *Katyn Olayı* üzerinde ısrarla duran ve Polonya'nın haklarını savunma konusunda taviz vermek istemeyen General Sikorski'nin gizemli ölümü, kuşkusuz Stalin başta olmak üzere birçok liderin canının epey sıkıldığı bir anda gerçekleşmişti⁶⁷.

Katyn Olayı ile ilgili Türk basınında en yoğun haberler Nisan-Mayıs 1943 döneminde çıkmıştır. Bundan sonraki aylarda *Katyn Olayı*'nın adeta unutulmaya terk edildiği görülmektedir. Türk basını, İkinci Dünya Savaşı'nı çok yakından takip etmiş ve olayları mümkün olan en hızlı bir şekilde aktarmıştır. Öyle anlaşılmaktadır ki bir süre sonra Avrupa basını *Katyn Olayı*'nın üzerini örtmüş ve küllenmeye bırakmıştır. *Katyn Olayı*'nın yoğun tartışıldığı Nisan-Mayıs 1943 döneminde Almanlar, heyetler ve vesikalarla konuyu somut hale getirmek istemiş ve Rusları katliam yapmakla suçlamışlardır. Ruslar ise suçlamaları kesinlikle reddetmiş ve bu işin Almanlar tarafından yapıldığını ileri sürmüşlerdir. Bu husus Türk basınında karikatürlere bile konu olmuştur⁶⁸.

1943 yılında Almanların himayesinde bölgeyi ziyaret eden uluslararası komisyon Alman tezini destekleyen bir rapor hazırlamıştı. Söz konusu katliam bölgesi Sovyet ordusunun kontrolüne geçtikten sonra 1944 yılında bu sefer Sovyetlerin himayesi altında faaliyet yürüten başka bir komisyon Sovyet iddialarının doğru olduğu şeklinde rapor düzenlemiştir⁶⁹.

İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra *Katyn Olayı*

Katyn Olayı'ndaki gerçeği İngiliz politikacılar bilmekteydi. Resmî, ancak yayınlanmamış bir İngiliz raporunda suçun Sovyetler tarafından işlendiğinin "*hemen hemen kesin*" olduğu yazılmaktaydı. Fakat, İngiltere için önem arz eden husus Müttefik ilişkisinin herhangi bir olumsuzluk yaşamamasıydı. Bu nedenle bütün çaba gerçeklerin ortaya çıkmaması için harcanmıştır. Resmî haber ajansları Sovyet tezini desteklemiş ve savaş sansürü aksi yöndeki haberlerin yayılmasını engellemiştir⁷⁰. Amerikalı yetkililer de olayın iç yüzü hakkında bilgi sahibi olmuşlardı. Mayıs

⁶⁶ "Katin ormanında", *Haber Akşam Postası*, 29 Mayıs 1943.

⁶⁷ O. Yüksel, *agm.*, s. 26.

⁶⁸ *Yeni Sabah*, 28 Nisan 1943., bk. ek 8.

⁶⁹ N. Davies, *age.*, s. 1068.

⁷⁰ N. Davies, *age.*, s. 1069.

1943'te *Katyn*'e getirilen Amerikalı Yüzbaşı Donald Stewart ve Yarbay John H. Van Vliet Jr.,⁷¹ deliller ışığında katliamın Sovyetler tarafından yapıldığına ikna olmuşlar ve özel kodla raporlarını merkeze iletmışlerdi. Yine 1943 yılında Londra'dan Amerikan Başkanı Roosevelt'e gönderilen bir mektupta katliamın Sovyetler tarafından yapıldığı belirtilmişti⁷².

Katyn Olayı, savaştan sonra Nazilerin yargılandığı Nürnberg mahkemelerinde gündeme gelmiştir. Rus yetkililer, Almanları suçlamış ve Alman savunma avukatları kendilerinin sorumluluğu olmadığına dair bazı şahitlerin dinlenmesini istediğinde Rus Savcı Rudenko, derhal müdahale ederek şu açıklamayı yapmıştır⁷³:

"Bu iş hakkında tahkikatta bulunan Sovyet Özel Komisyonu Nazilerin suçunu kâfi derecede meydana koymuştur. Onun için, Müttefikler arasında yeni yeni zorluklar çıkarmaktan başka bir şeye yaramayacak olan münakaşalara meydan verilmesini tamamiyle lüzumsuz addederim".

Rus Savcı Rudenko'nun mesajı son derece açıktı ve bu nazik zamanda, Nürnberg mahkemelerinde Amerika ve İngiltere bu konunun üzerine fazla gitmenin uygun olmayacağını düşünmüşlerdi.

1 Temmuz 1946'da *Katyn* ormanı meselesi Nürnberg mahkemesinde yine değerlendirilmiştir. Mahkemeye getirilen 3 şahit Alman tezinin, 3 şahit ise Rus tezinin doğru olduğunu söylerken⁷⁴, bir süre sonra Sovyet Savcılığının söylediklerinin çoğunun yanlış olduğu savunma tarafından kanıtlandığından Sovyet tarafı suçlamaları geri çekmiştir⁷⁵. Böylece, Almanlara yöneltilen suçlama düşmüş ve dava sürdürülememiştir⁷⁶.

1952 yılında ABD Temsilciler Meclisi'nin bir komitesi, hazırladığı raporda Rusların kıyımdan dolayı "*tartışmasız suçlu*" olduklarını ortaya koymuştu⁷⁷. Bununla beraber, soğuk savaş yıllarında Sovyetler Birliği ile ilişkilerini daha fazla bozmak istemeyen Amerikan yönetimi bu özel raporu görmezden gelmiştir⁷⁸.

İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 1989 yılında hala *Katyn* meselesinde yanlış ile doğrunun kesin olmadığını iddia ederken, 1990-1991 yıllarında Başkan Gorbaçov, Sovyet sorumluluğunu kısmen, Yeltsin'de tamamen kabul etti. Sovyetler Birliği ve komünist yönetimi altındaki Polonya'da "*Katyn*"

⁷¹ Savaş esiri olan ve *Katyn Olayı*'ni propaganda amacıyla görmeleri sağlanan bu Amerikalı subaylar dışında İngiliz ve Kanadalı subaylar oluşturulan esir subay komisyonunda bulunmuşlardı., bk. *Amtliches Material zum Massenmord von Katyn*, Berlin 1943., s. 308. Bir başka eserde, söz konusu Amerikalı subaylar dışında, Stanley Gilder ve Frank Stevenson'un isimleri verilmektedir, bk. Eugenia Maresch, *Katyn 1940*, Warszawa 2014., sayfa belirtilmemiş.

⁷² www.usasabah.com., 10 Eylül 2012.

⁷³ "Katyn ormanı lâfından hoşlanmıyorlar", *Tanin*, 4 Haziran 1946.

⁷⁴ Nâzım Poroy, *Nüremberg Dâvası*, Ankara 1948, s. 52.

⁷⁵ N. Davies, *age.*, s. 1118.

⁷⁶ N. Davies, *age.*, s. 1069.

⁷⁷ G. Vernadsky, *age.*, s. 511.

⁷⁸ www.usasabah.com., 10 Eylül 2012.

aşağı yukarı 50 yıl boyunca yok sayılmıştı⁷⁹.

Katyn ormanı katliamının 70. yıldönümünde ilk kez Polonya ve Rusya Başbakanları *Katyn*'de anma törenine birlikte katıldılar. Rusya Başbakanı Vladimir Putin'in davetini kabul eden Polonya Başbakanı Donald Tusk'ın *Katyn*'e gitmesiyle tarihi bir an yaşandı. İki lider burada farklı dinlere mensup din adamlarının dualarını dinleyip, hayatını kaybeden askerleri andılar⁸⁰. Bu arada, *Katyn* konusu 2010 yılında Polonya'ya yeni bir acı yaşatmıştır. 10 Nisan 2010'da bu defa Polonya Devlet Başkanı Leh Kaçinski ve beraberindeki heyet *Katyn* katliamı dolayısıyla yapılan anıt mezarlığı ziyarete giderken uçak Smolensk havaalanına iniş sırasında yere çakılmış ve kazada kurtulan olmamıştır⁸¹.

Bir süre sonra ise, 28 Nisan 2010'da Rusya Devlet Başkanı Dimitriy Medvedev'in talimatıyla Rusya Federal Arşiv Ajansı'nın (RFAA) internet sitesinde *Katyn Olayı* ile ilgili gerçek belgelerin elektronik posta kopyaları ilk defa kamuoyuna açılmıştır⁸².

Sonuç

Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırısıyla İkinci Dünya Savaşı başlamış ve 17 Eylül 1939'da Sovyet Rusya'nın da doğudan saldırmasıyla Polonya kısa sürede yenilmiştir. Sovyet kuvvetleri tarafından esir edilen Polonyalı subay ve askerler Rusya'da birçok kampa gönderilmiştir. Bu esirlerden bazıları Kozcelsk, Starobielsk, Ostaszko'adaki kamplarda tutulmuşlardı. Bu kamplarda bulunan 20.000'den fazla Polonyalı subay 5 Mart 1940'ta Stalin'in emriyle Harkov'a yakın *Pyatihatka*, Tver bölgesindeki *Medni* ve Smolensk'teki *Katyn*'de katledildiler. *Katyn*'de katledilenler kurbanların sadece bir kısmıydı.

Konuyla ilgili gerçekler yakın zamanda şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya çıkmıştır. Rusya, Nisan 2010'da *Katyn* katliamı emrini gösteren belgeleri kamuoyuna açmış ve bu meselede sorumluluğun Stalin yönetiminde olduğunu kabul etmiştir.

Katyn'de ve diğer bölgelerdeki katliamların belli bir program ve hedef dahilinde yapıldığını söylemek mümkündür. Hayatını kaybedenlerin içinde azımsanmayacak sayıda yedek subay vardı. Asıl mesleği doktor, mühendis, avukat vs. olanların özellikle seçildiği anlaşılmaktadır. Öyle gözükmektedir ki Sovyet Rusya, toplumu domine edebilecek eğitilmiş tabakayı ortadan kaldırarak, Polonya'nın yakın ve orta vadede toparlanmasını ve kendisine sorun oluşturmasını önlemek istemiştir.

Katyn Olayı'nın iç yüzünü bir süre sonra öğrenmiş olan İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne Anglosaksonlara has bir soğukkanlılıkla meseleye yaklaşmış ve kendileri için en uygun çözümü kısa zamanda bulmuşlardır. İngiliz ve Amerikalı yetkililer, Sovyet Rusya'ya

⁷⁹ N. Davies, *age.*, s. 1069.

⁸⁰ www.dw.com., 7 Nisan 2010.

⁸¹ www.hurriyet.com.tr, 10 Nisan 2010.

⁸² www.radikal.com., 28 Nisan 2010.

kızdıracak ve müttefiklik ilişkisini zora sokacak yaklaşımlardan özenle kaçınarak, Almanları suçlamış ve *Katyn Olayı*'nın rafa kalkmasını tercih etmişlerdir.

Polonya, İkinci Dünya Savaşı'ndan muazzam derecede yıpranarak çıkmış ve milyonlarca vatandaşını savaşın vahşetine kurban vermiş bir ülkedir. *Katyn*, Polonya'nın karşılaştığı ilk veya sonuncu katliam değildi. *Katyn*'de hayatını kaybedenlerin sayısı 4.000 kişiden biraz fazlaydı. Bununla beraber buradaki katliam, adeta bütün Polonya kayıplarını temsil etmiş ve sembol haline gelmiştir.

Katyn, İkinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında gündeme gelerek tartışmalara neden olmuş ve Polonya için acı bir sayfa olarak tarihteki yerini almıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Gazete ve Dergiler*

Akşam
Cumhuriyet
Der Spiegel
Die Welt
Haber Akşam Postası
Son Posta
Son Telgraf
Tanin
Tasvir-i Efkâr
Ulus
Vakit
Vatan
Yeni Sabah

Basılı Eserler

Amtliches Material zum Massenmord von Katyn, Berlin 1943.
Armaoğlu, Fahir, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara 1973.
Davies, Norman, *Avrupa Tarihi*, (çev. Burcu Çığman-Elif Topçugil-Kudret Emiroğlu-Suat Kaya), Ankara 2011.
Hart, Liddell, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, I, (çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul 1998.
Jacobsen, Hans-Adolf, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, (çev. İbrahim Ulus), Ankara 1989.
Maresch, Eugenia *Katyn 1940*, Warszawa 2014.
Mazower, Mark, *Hitler İmparatorluğu*, (çev. Yavuz Alogan), İstanbul 2012.
Poroy, Nâzım, *Nüremberg Dâvası*, Ankara 1948.
Risanovsky, Nicholas V.,- Steinberg, Mark D., *Rusya Tarihi*, (çev. Figen Dereli), İstanbul 2011.
Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara 2010.
Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, *İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, II, İstanbul 2014.
Vernadsky, George, *Rusya Tarihi*, (çev. Doğukan Mızrak-Egemen Ç. Mızrak), İstanbul 2009.
Yurdoğlu, İhsan, *Almanca-Türkçe Askerî Terimler Lügati*, İstanbul 1944.
Yüksel, Orhan, "General Sikorski'nin Son Uçuşu", *Yıllarboyu Tarih*, Ocak 198, sayı: 1.

Elektronik Kaynaklar

www.dw.com.
www.hurriyet.com.tr.
www.memorialmuseums.org.
www.radikal.com.
www.usasabah.com.

* Yararlanılan gazete ve dergilerin tarihleri dipnotlarda gösterilmiştir.

EKLER

EK I: Eugenia Maresch, *Katyn 1940*, Warszawa 2014, sayfa numarası yok.

EK 2: Tasvir-i Efkâr, 21 Nisan 1943.

Rusyada katledilen Polonyalı subaylar

Hâdise dünyanın her yerinde derin bir tesir uyandırdı

**C. H. P. Meclis
Grup'u'nun
toplantısı**

Ankara, 20 (A.A.) — Cümhu-
riyet Halk Partisi Meclis Grubu
Reis Vakkı...

**Pravda gazetesi mesuliyetin Almanlarda
olduğuna işaret ederek Polonya
hükümetini tehdit eden bir makale neşretti**

Ankara, 20 (Radyo Gazetesi) —
Mihver devletleri, Avrupa devletle-
rini yanlarına toplamak için Smo-
lensk meselesini ele almışlardı. Bu,
bütün dünyada derin bir teessür u-
yandırmıştır.

Rus gazeteleri, General Sikorski-
ye hücum etmektedir. Milletlerarası
Kızılhaç Cemiyetine müracaatını ten-

kit ediyorlar. Sikorskiyi Almanyayı
hımaye eder gösteriyorlar.

Bu tedbir, Polonyanın baş düşma-
nı Hitler'e yardım etmekten başka
bir şeye yaramamıştır. Bütün bun-
lar, Polonyanın Alman taraftarı Na-
zırlarının işidir. Bunlar, Polonya ile
Rusya arasındaki münasebetleri bo-
(Devamı sahife 3, sütun 3 de)

EK 3: Cumhuriyet, 27 Nisan 1943.

Rusya Polonya ile münasebatını kesti

Katyn ormanında öldürülen subaylar hakkında Moskova, Leh hükûmetine şiddetli bir nota verdi

Hindistan Federal mahkemesi

Çok mühim bir karar verdi

İngillere hükûmeti, Gandhi ve arkadaşlarını gayrikanunî olarak tevkif etmiş

Londra 26 (Radyo) — Hindistanın federal mahkemesi mühim bir karar vermiştir. Bu karara göre Hindistan hükûmeti müdafaa kanununa istinaden Gandhi ile binlere varan kongre azasını tevkif etmekte haklıdır ve kanun buna müsalsel değildir. Hükûmet, bunları tevkif etmekle hududunu aşmıştır ve teşrii neyemi kendisine vermiş sivilized

Leh sefiri ve sefaret erkânı dün Moskovadan ayrıldılar

Polonya hükûmeti Basvekili General Skorski

Polonya hükûmeti de bugün bir beyanname neşrecek

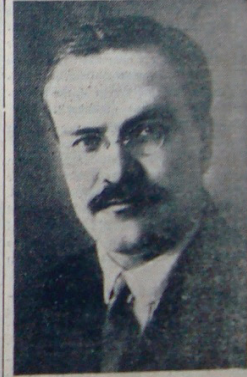
Moskova 26 (s.a.) — Tass ajansı bildiriyor:

Hariciye Komiseri M. Molotof 25 nisanında Polonya büyükelçisine Sovyet hükûmetinin aşağıdaki notasını vermiştir:

«Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği hükûmetinin emriyle aşağıdaki hususları itilamıza arz ederim:

Sovyet hükûmeti, Polonya hükûmeti tarafından Sovyetler Birliği hakkında son günlerde itihaz edilen hareket hatırı tamamen gayritabil ve iki mültelik devletin karşılıklı münasebetlerinde her türlü kalde ve usulü bozan mahiyette telâkki etmektedir. Alman faşist-

(Arkan sahife 2, sütun 2 de)

Sovyet hükûmeti Hariciye Komiseri Molotof

EK 4: Katyn ormanında yapılan kazı çalışmalarını ve çıkarılan cesetleri gösteren bir hava fotoğrafı
Amtliches Material zum Massenmord von Katyn, Berlin 1943., s. 288.

EK 5: Katyn ormanında kazı çalışmaları, *Amtliches Material zum Massenmord von Katyn*, Berlin 1943., s. 290.

EK 6: Katyn kazılarında bulunan subay apoletleri ve Polonya para birimi olan Zloti'ler, *Amtliches Material zum Massenmord von Katyn*, Berlin 1943., s. 325.

EK 7: Almanların davet ettiği uluslararası komisyon, 1943 yılı ilkbaharında *Katyn* ormanında inceleme yapıyor., [www. memorialmuseums.org](http://www.memorialmuseums.org).

EK 8: Yeni Sabah, 28 Nisan 1943.

